

Рецензия

на дисертационен труд на тема:

Приложение на информационните и комуникационни технологии в образованието на деца с лека умствена изостаналост

докторант: **Евстратиос Атанасиос Панделис**

за присъждане на образователна и научна степен „**доктор**”

област на висше образование: **1. Педагогически науки**

Професионално направление **1.2. Педагогика**

Докторска програма: **Специална педагогика**

рецензент доц. д-р Емилия Евгениева

1. Актуалност на проблема

Създаването на успешна приемаща среда за учениците с умствена изостаналост е проблем на съвременната образователна политика. Интегрирането е процес, който протича в непрекъснато променяща се ситуация. Формирането на устойчива политика и култура на приемане на децата със специални образователни потребности в общообразователната среда протича в условията на мобилност спрямо пазара на труда, с възможностите за учене през целия живот, валидиране на придобити компетентности в различни образователни формати - формални и неформални, налагането на електронното правителство и произтичащата от това необходимост от дигитална грамотност и т.н. В резултат на това интегрирането разширява своя обхват и задачи, както и изискванията към приемащата среда, която осигурява тяхното постигане и реализиране.

Създаването на условия за формиране на дигитална грамотност е задача, която в последните години търси своето решение. Нарастващ е броят на услугите, които са

електронно базирани. Нарастващо е влиянието на електронните социални мрежи в живота и политиката. На практика глобалното общество се реализира във виртуалните мрежи. Представите за пространството и времето са променени, а възможностите за тяхното преосмисляне не се появяват толкова бързо, тъй като все още има недооценяване на ИТ за системата на образованието. В този смисъл представеният дисертационен труд е особено ценен с това, че се насочва към разширяване на „непосредствения сетивен опит и практическо мислене“ (Автореферат, стр. 6) на съвременния човек чрез приложение на ИКТ. Насочен е към изграждане на методики за преодоляване на нерентабилното използване на технологиите в училище и в частност учениците с лека умствена изостаналост, които имат ресурс да подобрят уменията си за социална и трудова активност.

В допълнение, следва да се отбележи, че процесите се случват в информационно претоварена система, която е ориентирана към потребителя и стимулира вече утвърдили се консумизъм. В резултат на това в значителна степен се забавя ценностното обезпечаване на дейностите във виртуалното пространство. Проблем, който вече е идентифициран от педагогическите специалисти и започва търсенето на решения. На този етап образователната система подкрепя провежданата гражданска инициатива за безопасен интернет, но на следващ етап това трябва да стане неразделна част от системата за възпитание в училище. Фрагменти на този проблем са поставени в настоящото изследване, с което постигнатите приноси имат освен теоретическата и практическата си стойност, и ценностна такава.

2. Общо представяне на получените материали

Със заповед № 886 от 10.04.2018 г. на Ректора на Югозападния университет „Неофит Рилски“, Благоевград съм определена за член на журито за присъждане на ОНС „Доктор“ в област на висше образование: 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика, Докторска програма: Специална педагогика.

Депозирани от докторанта Евстратиос Атанасиос Панделис комплект материали съдържат следните документи: Автобиография; Заповед за отчисляване; Дисертация; Автореферат; Публикации (три от които публикувани и една под печат).

3. Кратки биографични данни

Представената автобиография от господин Панделис дава основание да считам, че разработеното дисертационно изследване е продукт на постигнатия от него образователен профил и професионална реализация. След завършване на бакалавър през 2003 година, господин Панделис работи като инструктор и анализатор в сектора на ИТ. През 2007 влиза в системата на образованието с обучение на възрастни. Вероятно това е предпоставка в периода 2012 - 2018 да започне да разширява познанията в областта на педагогика, специалната педагогика и мениджмънта на образователна среда в магистърски и настоящата докторска програми. Прави впечатление, че за същия период е работил в системата на средното, висшето, професионалното и специалното образование на позиции, които са съответствали на неговия образователен профил. Натрупването на толкова широка представа за функционирането на ИТ в системата на образование е предпоставка за високото качество на представения дисертационен труд

4. Съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, библиография и приложения. В рамките на изложението са включени 11 фигури, 12 таблици и 3 приложения в обем от 22 страници. Използваната литература съдържа 155 източника. Общият обем на дисертационния труд е 202 страници.

В структурно отношение главите обхващат следните аспекти на изследването.

Първа глава задава постановката на проблема от няколко гледни точки: образователни подходи и принципи на обучение за деца с леки умствени увреждания; психологически и педагогически характеристики на тези ученици като субекти на образователни дейности; образователни способности и недостатъци (увреждания) на деца с леки умствени увреждания. Структурирането по този начин на анализа на теоретичните източници по проблема показва иновативен подход към съществуващата теория, от една страна, а от друга, докторантът търси възможност още на ниво на анализ на литературните източници да обособи компонентите на практическия модел на изследването. Във връзка с това могат да бъдат коментирани следните постижения:

4.1. Докторантът използва при обосноваването на теоретичната рамка 155 източника. Посочените заглавия в списъка показват, че са проследени изследвания за период от 30 години. Това е период, в който много целенасочено се развиват идеите за

обучение на деца с умствена изостаналост и възможностите за тяхното интегриране в обща образователна среда. Същият период е свързан и с бурно развитие на ИТ за нуждите на процеса на обучение и докторантът проследява в теоретичните постановки как това става в годините. Прави впечатление, че моделирането на възможността за приложение на ИТ в обучението на учениците с умствена изостаналост не се поставя в контекста на законодателство в гръцката образователна система, а в общообразователния контекст на съвременната среда за учене. Това предоставя възможността разработеният дисертационен модел за приложение на ИТ при обучение на ученици с умствена изостаналост да се прилага и в други образователни системи.

4.2. Структурирането на параграфите, докторантът, следва логиката на създаването и изпълнението на търсената възможност за приложение на ИТ в обучението на ученици с лека умствена изостаналост. Анализът на литературната част започва от подходите и принципите за обучение на определената група ученици. Изясняват се характеристиките на съществуващата традиция и съответно на нея следва да бъде интегрирана възможността за приложение на ИТ в конкретния учебно-познавателен процес. Вторият етап от изграждане на иновацията е отчитане на психолого-педагогическите характеристики на учениците с лека умствена изостаналост. Спрямо тях се изгражда модела на приложение на ИТ. По този начин се осигурява модел обрънат към способностите на ученика. Задачата на технологията, според господин Панделис, е да допълни тези способности, да им предостави допълнителна възможност за реализация, да повиши ефикасността на процеса на обучение. Третият параграф се фокусира върху идеи за реализиране на учебно-познавателния процес и начина на взаимодействието в него на силните и слабите страни на ученика към силните и слабите страни на технологията. В този параграф се мотивират теоретичните основания на методиката, спрямо която се развива и предлага моделът за наблюдение на процеса на приложение на информационните технологии, с който ще работи докторантът в изследването си. Още тук господин Панделис предполага това, че приложението на ИТ е всъщност избиране на софтуер, който трябва да отговаря на определени изисквания и да свърши определена учебно-познавателна и възпитателна задача. Затова съвременният педагог трябва да има компетентността да оценява функционални характеристики на учебния софтуер. Да може да намира съизмеримост на тази функционалност с учебно-познавателните задачи. Да определя емоционалната, познавателна и социално-значимата подкрепата, която ще получи ученикът, изпълнявайки учебно-познавателната задача с

помощта на избрания софтуер. В този смисъл представената теоретична обосновка обособява необходимостта от нова компетентност на учителя, чрез която да се осъществи качествено приложение на ИТ в процеса на обучение.

4.3. Представеният литературен анализ мотивира разработената изследователска програма и представя някои от иновативните ѝ основания:

Предлаганият модел се базира на възможността чрез ИТ да се активира сетивното възприемане на информацията по различен начин, от този, който се случва в традиционната образователна среда.

Ученето с помощта на ИТ е практическо доминирано и разширява възможността да се използва принципа на учене чрез опита.

Мотивирането на способностите на учениците с лека умствена изостаналост, господин Панделис прави с опит да докаже, че намаленият интеректуален коефициент е по-скоро следващ в ранжираната система на интелекта, отколкото изключен от нея. Според него за тази, следваща в ранга, интелектуална способност (макар и ниска) могат да се създадат или изберат от съществуващите софтуери, такива, които да я подкрепят и стимулират ученика в усвояването на определено умение.

В края на теоретичния анализ той обобщава, че подходящо избраният софтуер може да повиши когнитивната активност и да спомогне за преодоляване на ниското ниво на концентрация на учениците с лека умствена изостаналост. Също така ИТ могат да подпомогнат процеса на преодоляване на конкретното им възприемане на света и да го трансформират в аналитично мислене и създаване на представи. С това ще се преодолее инертността на мисловната им дейност, породена от трудното разчитане на вербалните послания.

Втора глава е посветена на средата за приложение на информационните и комуникационните технологии в образованието на деца със специални образователни потребности. В нея са описани подробно основанията на изследването, които отговарят на вече заявената цел и изследователска теза в увода на дисертацията.

4.4. Целта на изследването е формулирана коректно и задава намерението на докторанта да разработи и апробира методически варианти за приложение на ИКТ при обучението на деца с лека умствена изостаналост. При обосноваване на

изследователския модел, докторантът мотивира характеристики на обекта на изследване - образователният процес на деца с лека умствена изостаналост. За коректното формулиране на целта спрямо обекта на изследване, докторантът провежда предварително наблюдение и оценка на процеса на обучение на ученици с лека умствена изостаналост и прави оценка на възможностите и перспективите за целенасочено прилагани на ИТ при работа с целевата група. При наблюдението се прави анализ на специфичните характеристики, които притежават образователните софтуери, така че те да се впишат в традиционната среда на процеса на обучение без особени притеснения за участниците в него. Затова избира темите, методите и софтуерите, така че с минимални промени на алгоритъма на учебния процес да постигне по-голяма негова ефективност.

Обособени са и са описани такива характеристики на учебните софтуери, които оказват влияние върху познавателното, емоционалното и социалното развитие на учениците. Спрямо тези описани характеристики са избраните от докторанта софтуери за развиващия експеримент. Първо, избраните софтуери покриват теми от учебното съдържание. Второ, те са отворени и позволяват учебното съдържание да се направи в контекста на социалните умения на учениците. Трето, с различни функционални характеристики те позволяват съдържанието да бъде интегрирано с допълнителен звук, да бъде разпечатано на лист, да бъде повторено. Четвърто, учениците могат да манипулират съдържанието в цвят и форма, което разширява тяхното участие и създава позитивна емоционална среда. Пето, темите могат да се интегрират в дейността им в семейството, така че да се излезе от лабораторните условия на учебния час.

4.5. Описанието на избраните софтуери е направено коректно спрямо задачите на изследването и системата от критериите и показателите на изследването, които са представени в трета глава. Описанието на избраните софтуери следва логиката на зададената иновация в първата теоретична част на дисертацията.

4.6. Като посочва някои терминологични проблеми при номиниране на ИТ в процеса на обучение на ученици със специални образователни потребности, господин Панделис посочва необходимостта от познаване на девет специфики, придружаващи процеса на интегриране на деца и ученици със специални образователни потребности. Между тях са политики, подходи, технологични параметри, характеристики на образователната средата, която създава софтуера, видове софтуери и т.н. По този начин докторантът отправя анонс и на ниво на дизайн на подходите за използване на софтуери

в обучението към теоретиците на образователните процеси. Необходимо е да се направи допълнително описание на структурата на ситуацията на обучение при използване на ИТ, за да се подобри тяхното приложение. Сега съществуващото описание на учебно-технически средства в педагогическата литература вече не е достатъчно.

Трета глава представя “ИКТ базирана технология за обучение на деца с лека умствена изостаналост (експериментално изследване)”.

4.7. Проведен е развиващ педагогически експеримент, който е предшестван от пилотно изследване. Описани са коректно етапите на провеждане на изследването, инструментите и подхода на изследователя. Коректно е подбран и описан и контингента на изследването. В изследването са включени ученици на възраст между 13 и 18 години, което намирам за много уместно, защото на тази възраст те, както своите връстници без проблеми в развитието, имат да решават важни задачи за своето бъдеще. Трябва да развиват своите умения така, че да могат да постигнат социална самостоятелност и дори професионално реализиране. В този смисъл получените резултати биха могли да бъдат разглеждани и по отношение на допълнителен страничен ефект на изследването, свързан с професионалното ориентиране на тези ученици.

4.8. Създаденият Работен лист за наблюдение дава възможност да се проследят в детайли цялостният процес на изследването и да се съберат данни с високо качество и информативност. Работният лист има три основни части: демография; характеристики на софтуера - общи и свързани с процеса на обучение; оценка на приложението на софтуера в конкретна учебна ситуация. Третата част е детайлизирана в три нива: съдържание, достъпност, емоционално и познавателно взаимодействие на ученика със софтуера. Събраните данни дават многостранна информация за възможностите за приложение на ИТ в процеса на обучение на учениците. Така конструираният параметри на наблюдението позволява да се очаква, че направените изводи от анализа може да имат отношение и към приложението на ИТ в общообразователна среда и при обучението на ученици без проблеми в развитието.

4.9. Важен момент от изследването е разработената система от показатели и критерии стр. 99 на дисертацията. Това, което прави впечатление е близостта на наблюдаваните умения в изследването с осемте ключови компетентности, които се изискват за формиране на функционална компетентност в процеса на обучение на учениците в общообразователното училище. По този начин предлаганите методи за

интегриране на ИТ в обучението на учениците с умствена изостаналост кореспондират с уменията, които се формират в общообразователната среда. Това позволява в следващ етап на разработване на проблема да се оцени доколко и как използването на ИТ в обучението на ученици с умствена изостаналост може да подобри средната за интегрирането им в общообразователно учебно заведение.

Направените изводи и препоръки следват създадената в първа глава логическа теоретична рамка и съдържанието на събраните данни. Ще си позволя да ги синтезирам тук, за да изтъкна техния общ за процеса на обучение смисъл.

4.10. Учебно-познавателната активност на учениците се повлиява позитивно от коректно подбрани софтуери.

4.11. Коректното подбиране на софтуери изисква създаване на критерии за оценка на учебно-познавателните механизми, които ще бъдат стимулирани и подкрепяни с него.

4.12. Успешното прилагане на софтуери в процеса на обучение изисква гъвкавост по отношение на нормативно зададеното учебно съдържание.

На основание на получените резултати и направената базисна обосновка на изследването в първа глава господин Панделис формулира препоръки насочени към създаване на условия за приложение на ИТ в процеса на обучение на ученици с умствена изостаналост. Тук отново ще направя синтезно представяне с оглед на тяхното общообразователно значение. Според докторанта важно значение за приложението ще имат:

4.13. Методическо и управленско равнище на решение за приложение на ИТ, което е извън обсега на неговото изследване.

4.14. Практическо равнище на прилагане на ИТ, за да се постигнат реалистично приципите за равнопоставеност, достъпност, минимална физическа активност при обучението на ученици с умствена изостаналост.

В този смисъл, представената за рецензиране дисертация дава основание да мислим, че има достатъчно натрупан опит, които да осигури ефикасно и ефективно приложение на ИТ в учебния процес и да намали напрежението между тардиционните и електронните средства за учене. Може да се очаква, че чрез приложението на ИТ ще се

постигне преодоляване на някои от условията, порождащи социално неравенство на групите в риск.

5. Научни приноси

Формулираните научни приноси отговарят на дисертационното изследване като го представят синтезирано.

6. Публикации по темата на дисертацията.

Представените в комплекта документи публикации са по темата на дисертацията и отговарят на изискванията.

7. Критични бележки и препоръки

1. Технически препоръки:

При оформянето на текста е добре да не се поставят акценти от текста, избрани от автора, в курсив. По този начин се намалява възможността рецензента да посочи други акценти и по този начин да разшири значимостта на разработката.

При посочване на електронни източници в списъка с използвана литература следва да се изписва информацията, която съдържа линка.

2. Съдържателни препоръки

Добре построената логическа структура на трите глави на дисертацията допуска да се разработят обобщения в края на всяка глава, които да представят създадения съответно теоретичен и изследователски модел синтезирано. Формулираните критерии и показатели на изследването ми дава основание да смятам, че докторантът има възможност да създава такива синтезирани модели по проблемна постановка.

Препоръчвам, при следващи етапи от разработване на този проблем, да се обърне внимание на анализа на получените данни. В коментарната част би следвало да се направят отправки към вече развитата теоретична постановка и препотвърждаването, допълването или отхвърляне в резултат на направеното изследване. Такава обвързаност на текста създава възможности за разширяване на изводите, както и за формулиране на нови гледни точки по проблема или нови идеи за изследване.

7. Автореферат.

Съдържанието на автореферата отговаря на необходимите изисквания, като предлага обективна картина на целия процес на изследването и адекватно отразява най-значимите моменти от дисертационния труд.

Представеното в дисертационния труд изследване е на необходимото научно равнище, без претенциите да бъде изключително постижение.

Смятам, че дисертационният труд отговаря на всички изисквания за подобен род научни разработки. На тези основания и предвид общото положително впечатление от компетенциите на докторанта с професионална убеденост предлагам на уважаемите членове на Специализираното научно жури да дадат своя положителен глас за придобиване на образователната и научна степен "доктор" на **Евстратиос Атанасиос Панделис**.

17.05.2018

Рецензент:

Доц. д-р Емилия Евгениева